

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड, राजस्थान, अजमेर

परीक्षा 2021 के लिए संशोधित पाठ्यक्रम

विषय : संस्कृतम्
विषय कोड : 71, तृतीय भाषा
कक्षा : दशमी

परीक्षा	समय (घंटे)	प्रश्नपत्र के लिए अंक	सत्रांक	पूर्णांक
सैद्धान्तिक	3.15 होरा:	80	20	100
क्र.सं.	अधिगम क्षेत्र			अंकभार
1.	पठितावबोधनम्			27
2.	अपठितावबोधनम्			10
3.	व्याकरणम्			25
4.	रचनात्मकार्यम्			18
	कुल			80

पुस्तक का नाम :- स्पन्दना

ईकाई संख्या	अध्याय एवं विषयवस्तु	अंकभार
1. पठितावबोधनम्		27
	तृतीयः पाठः स्वराष्ट्र गौरवम्	
	चतुर्थः पाठः— जृम्भस्व सिंह! दन्तास्ते गणयिष्ये	
	षष्ठः पाठः— महाराणा प्रतापः	
	अष्टमः पाठः— कर्मयोगी स्वामी केशवानन्दः	
	दशमः पाठः— सुभाषित—रत्नानि	
	एकादशः पाठः—स्व देशं कथं रक्षेयम्	
	द्वादशः पाठः— मरु सौन्दर्यम्	
	त्रयोदशः पाठः— महाराजा सूरजमल्लः विजयते	
	पंचदशः पाठः— आचार्योपदेशः	
2. अपठितावबोधनम् —	80—100 शब्द परिमितः (एकः सरलः गद्यांशः)	10
	(i) शीर्षकप्रदानम्	01
	(ii) संस्कृत—माध्यमेन प्रश्नोत्तराणि	05
	(iii) अनुच्छेदधारितं भाषिककार्यम् 'भाषिककार्यम्' इत्यनेन अभिप्रेतम् अस्ति—	04
	(i) वाक्येषु कर्तृक्रियापदचयनम्	
	(ii) कर्तृ—क्रियान्वितिः	
	(iii) विशेषण—विशेष्यान्वितिः	
3. व्याकरणम्		25
(i) सन्धिः	(इ) विसर्गसन्धि— विसर्गस्य उत्त्वं रूत्वं, लोपः, विसर्गस्थाने श्, ष् स्	04
(ii) समासः	अव्ययीभावः — वाक्येषु समस्तपदानां विग्रहः, विग्रहपदानां च समासः।	03
(iii) कारकानि	उपपद—विभक्तितानां प्रयोगाः तेषां सामान्य नियमानां परिचयश्च।	03
(iv) प्रत्ययाः	(अ) कृदन्ताः — शतृ, शानच् (ब) तद्धिताः — मतुप्, इन्, ठक्	04
(v) अव्ययपदानि	पाठ्यपुस्तके कथायाम्, अनुच्छेदे, संवादे, पद्ये वा अव्ययानां प्रयोगः अपि, इति, इव, उच्चैः, कदा कुतः, नूनम्, यत्, अत्र, तत्र, कुत्र, इदानीम्, सम्प्रति, अधुना, बहिः	03

(vi) वाच्य परिवर्तनम्	लट् लकारे	03
(vii) समयलेखनम्	(घटिका-चित्र साहाय्येन अंकानां स्थाने शब्दैः)	02
(viii) अशुद्धिसंशोधनम्	वाक्येषु लिंग-विभक्ति-वचन-पुरुष- लकाराधारितम् अशुद्धिसंशोधनम् ।	03
4. रचनात्मक कार्यम्		18
	(i) कमपि विषयं स्वीकृत्य प्रार्थनापत्रं/ आत्मीयजनान् प्रति अनौपचारिकं पत्रम्	06
	(ii) संकेताधारित संवादलेखनम्	06
	(iii) अनुवादकार्यम्-हिन्दीभाषायाः दशवाक्येषु षड् वाक्यानां संस्कृतभाषयाः अनुवादः	06

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड, राजस्थान, अजमेर परीक्षा 2021 के लिए हटाया गया भाग

पुस्तक का नाम :- स्पन्दना

ईकाई संख्या	अध्याय संख्या	शीर्षक
1. पठितावबोधनम्	प्रथमः पाठः	जय सुर भारति
	द्वितीया पाठः	संघे शक्तिः
	पंचम पाठः	वाक्केलिः
	सप्तमः पाठः	लोकहितं मम करणीयम्
	नवम पाठः	भारत वैभवम्
	चतुर्दश	यो यद्वपतिबीजं हि लभते तादृशं फलम्
2. अपठितावबोधनम्		(iv) संज्ञा स्थाने सर्वनाम प्रयोगः अथवा सर्वनाथ स्थाने संज्ञा प्रयोगः (v) पर्यायपदं विलोम पदं वा अनुसृत्य अनुच्छेदे तत्समानस्य अन्वेषणम्
3. व्याकरणम्	(अ) स्वर सन्धि	वृद्धि, यण, अयादि, पूर्वरूपम्, पररूपम्
	(आ) व्यंजन सन्धिः	परसवर्ण मोऽनुस्वारः जश्त्वम् (वर्णानाम् प्रथमाक्षरराणाम् स्थाने तृतीय वर्ण परिवर्तनम्)
	(iii) समासः	कर्मधारय, द्वन्द्व
	(iv) प्रत्ययाः	अ- कृदन्ताः - तव्यत् अनीयर् ब- तद्धिता - त्व्, तल् स- स्त्री प्रत्ययौ टाप् डीप्
	(v) अव्ययपदानि	पुरा मा इतस्ततः यदा, कदा, तथा, यथा, विना, सहसा, श्वः, वृथा, कदापि,शनैः किम् यावत् तावत्
4. रचनात्मक कार्यम्		(iv) चित्रा धारितं वर्णनम् (v) कथाक्रमस्थ संयोजनम् (सुपरिचित) कथानाम् क्रम रहितानाम् षड्वाक्यानाम् क्रम पूर्वकं संयोजनम्